

Ф. Стефанів, І. Стефанів

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ ТА ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Дається критичний аналіз лібералізації цін при умові, що більша половина власності на засоби виробництва належить державі. Пропонується непряме державне регулювання ціноутворенням через контроль за затратами, зокрема трудовими. Витрати на заробітну плату на рівні підприємства, держави слід контролювати через відповідні нормативи.

Всіх нас хвилює сьогодні неспинне зростання цін і зниження реальної заробітної плати. Оскільки заробітна плата є також ціною (робочої сили), тоді рівень цін є визначальною передумовою нашого матеріального достатку, найважливішим важелем економічного зростання. Ще А.Сміт висловив думку, що ефективність виробництва досягається при умові мінімального податкового пресу і низьких цін. Безумовно, пропозиція повинна бути збалансованою з попитом, тобто купівельною спроможністю.

А що ми маємо сьогодні? Розбалансованість споживчого ринку, високі ціни і непосильні податки, і як наслідок гіперінфляцію, іноземну валюту, а основне - повну безконтрольність держави за господарською діяльністю (і це тоді, коли більше половини власності знаходиться в руках держави). Це прояв економічної безграмотності суспільства. Таку економіку в довготерміновому періоді очікує крах.

Потрібне докорінне корегування економічної реформи, посилення державного регулювання цими процесами. Ясно, що не абияке значення тут має ставлення суспільства до ціноутворення, встановлення ефективної цінової політики. Стоїть питання: "Хто повинен розірвати "зачароване коло" зростання цін?"

Кожен із нас, зокрема, розуміє негативний вплив зростання цін на економіку держави, наш добробут. Проте практичні дії наші протилежні. Скаржимося на високі ціни, скажімо, на масло, м'ясо, але тут же підвищуємо ціни на енергоносії, сільськогосподарську техніку, комунальні послуги і т.д. Всі ми розуміємо, що підвищення ціни на будь-який конкретний товар тягне за собою ланцюгову реакцію їх зростання на всі інші товари. Проте будь-який виробник намагається як можна за більш високу ціну продати свій товар, не усвідомлюючи того, що у випадку як виробник він виграє, а як споживач інших товарів чи послуг програє. Ми ж всі є одночасно і виробниками, і споживачами. А може краще йти іншим шляхом - зниженням затрат на виробництво. Безумовно, у цивілізованому ринку ці процеси саморегулюються при активній підтримці держави через фінансово-кредитну систему.

Чому ж у нас на період переходу економіки до ринкових відносин держава відмовилася від своїх безпосередніх функцій регулювання? На наш погляд, є дві основні причини такого становища. Перша - корумпованим ешелонам влади і мафіозним структурам це вигідно. Є момент накопичити незаконним шляхом великий капітал. До речі - вони цього досягли. І друга причина, як підкреслювалося вище, економічна безграмотність суспільства. Часто-густо ми посилаємося на досвід інших країн з приводу реформування наших виробничих відносин, скажімо Польщі, а зараз країн Латинської Америки. Але мало хто звертає увагу на те, що в цій же Польщі значна частина власності у сільському господарстві, торгівлі, сфері побуту знаходилася в приватних руках, що створило конкуренцію в цих галузях діяльності і що є основною передумовою ринкової економіки. Психологічно поляки сприйняли структурну перебудову народного господарства, виробничих відносин як об'єктивну необхідність. Ми вже не говоримо про капіталістичну Латинську Америку. Там кризові явища взагалі різного з нами порядку.

Ми закомплексовані більшовицькою ідеологією колективного господарювання, безгосподарності, марнотратства. Легше "прихватити з колективного корита", ніж самому заробити. Психологія господаря у нас відсутня. Це - істина. Це не вина наша, а біда. Ось що ми не врахували. Академік Абалкін ще на початку реформування економіки бувшого Союзу стверджував, щоб виховати справжнього господаря, необхідно пройти шлях у три покоління. Ми не прислухалися до цих розумних слів і пожинаємо плоди: втрату віри населення у можливість виходу із кризової прірви і, врешті-решт, в побудову власної держави.

Що ж робити? Який вихід із цього становища? Необхідне більш ґрунтовне державне регулювання економічними процесами. Прийнята програма дій уряду на майбутнє, на наш погляд, сприятиме нашим реформам. Зупинити інфляційні процеси, зубожіння населення може і зобов'язана на даний момент держава. Альтернативи тут немає. І як підкреслювалось вище, важливе місце серед інших має ставлення держави до ціноутворення. За цієї обставини потребує уточнення суті ціни, оскільки без належного теоретичного обґрунтування її поняття не можливо вирішити практичні дії формування рівня цін. Стоїть також питання: "Як держава може не прямим порядком управляти процесом ціноутворення і яку цінову політику підприємству вибрати на даний момент ринкових перетворень?"

Економічна думка знає марксистську (трудової вартості) і суб'єктивістську теорії ціни. Критики цих теорій вважають, що вони виникли, як протиположності одна одній і носять більше ідеолого-політичний характер. Критикуючи теорію трудової вартості, вони приходять до висновку, що ця теорія ціноутворення призвела до затратної економіки, не сприяла ефективному використанню ресурсів. Ціна не була індикатором економічного зростання. Те, що такі висновки мають під собою підставу не викликає сумніву. Проте, на наш погляд, теорія трудової вартості не є першопричиною такої економіки, а саме практичні дії державного регулювання цими процесами.

У нас одним-єдиним виробником була держава. Вона була власником засобів виробництва, вона в плановому порядку визначала затрати на виробництво, вартість товару, встановлювала ціну. Це було абсурдне практичне рішення і тому обґрунтовано виконати його було неможливо.

Безпосередньо підприємство, фірма не були зацікавлені у зниженні затрат на виробництво, визначенні їх оптимальної величини.

Ринкова економіка уособлює в собі конкуренцію пропозиції, врахування індивідуальності попиту, оптимальне визначення витрат виробництва на рівні первинної виробничої ланки, суб'єктивно формує ціну учасниками ринку. Але ж в ринковій економіці фірма, підприємство, перш ніж вийти на ринок із своїм товаром, обчислює витрати на виробництво останнього. І, як говорять, дай Бог плановій (соціалістичній) економіці їх так обґрунтовано визначити. Ось що важливо знати при розкритті суті ціни і практичних рішень щодо визначення її рівня.

Роль держави у формуванні мінімальних витрат на виробництво повинна зводитися до контролю за використанням ресурсів, скажімо, як це робиться у Швейцарії, Австрії та інших країнах. Необхідно запровадити строгу експертизу планових калькуляцій основних видів продукції. Державне регулювання проявляється також у розробці і строгому дотриманні нормативів витрат основних видів сировини і матеріальних ресурсів, затрат праці.

Щодо регулювання з боку держави за формуванням цін, то, на нашу думку, таку місію знову ж таки можна здійснювати за допомогою контролю за затратами, а конкретніше трудозатратами.

Відомо, що визначальне значення в економічному розвитку суспільства,

формування цін на товари і послуги взагалі мають енергоресурси. Пропонуємо енергоносії взяти за базу для розрахунку. Слід визначити вартість однієї тонни умовного палива у нормо-годинах. Трудомісткість конкретних видів палива і енергії розраховуються від умовного, згідно діючої методики. Після визначаються трудозатрати в нормо-годинах всіх інших видів продукції у порядку: сировини, матеріалів, півфабрикатів, засобів виробництва, товарів споживчого вжитку. Ведеться нашарування цих трудозатрат на вартість умовної одиниці енергоносія, тобто визначається повна трудомісткість (затрат живої і оречевленої праці) всіх перерахованих вище видів продукції у енерго-нормо-годинах. Приймавши трудомісткість одиниці умовного палива за одиницю, а трудозатрати в енерго-нормо-годинах всіх інших видів продукції співставляються з трудозатратами енергоносія, визначають коефіцієнт енерго-нормо-годин витрат зі всіх основних видів товарів. І, накінець, маючи діючі ціни на енергетичні ресурси, через вищезгадані коефіцієнти є можливість визначити умовно вартість всіх інших товарів.

Така методика дозволяє державі непрямим порядком вести контроль за витратами на виробництво, більш ґрунтовно розробляти норми витрат ресурсів, що сприятиме широкому впровадженню у виробництво науково-технічних рішень. Державні органи зможуть слідкувати за тенденцією формування цін на ринку, корегувати їх через дотаційні заходи, податкову політику тощо. До речі, можливо є доцільність подумати про застосування податку за ресурси замість податку на добавлену вартість, як це частково впроваджено у Франції, Голландії. І, накінець, що найголовніше, є можливість більш ґрунтовно вести структурну перебудову виробництва, прогнозувати темпи економічного зростання, виходячи із стану і перспектив розвитку енергетичного комплексу країни (див. "Економіка США в будувем.-М: Прогресс, 1982).

Впровадження в практику державного управління цієї методики потребує додаткової наукової проробки, розробки великого масиву нормативної бази, що вимагає проведення великого обсягу робіт. Проте, маючи значний математичний апарат, електронно-обчислювальні машини, цю роботу можна провести швидко і ґратотно.

Таким чином, державна політика ціноутворення повинна бути направлена на реалізацію ідеї: менші затрати - вища ефективність виробництва.

Як поводитися на ринку з приводу цінової політики підприємству, фірмі? На наш погляд, сучасний стан виробництва, невизначеність сегментів ринку дозволяє підприємствам використати на даний момент цінові політики типу укорінення, швидкі гроші і атака. Вони якраз і передбачають мінімізацію затрат на виробництво, встановлення низького рівня цін, внаслідок чого забезпечується збільшення обсягу продажу, захоплення значної частини ринку, уникнення банкрутства і т.п.

Оскільки заробітна плата є ціною робочої сили, має безпосередній зв'язок з цінами взагалі, державне регулювання її рівня має також визначальне значення в економічному розвитку держави. Не ув'язавши пропозицію з купівельною спроможністю (попитом), неможливо здійснити це завдання.

Пригадуються слова із виступу директора хімкомбінату Донеччини на одному із засідань сесії Верховної Ради, де розглядалося питання регулювання заробітної плати. Він повідомив, що на очолюваному ним підприємстві в доперевбудовчий період витрати на заробітну плату склали 0,7% собівартості товарної продукції, зараз - 0,1%. Пропонував сесії, уряду залишити підприємству тих же 0,7% затрат і запевняв депутатів, що колектив забезпечить високу ефективність виробництва. Не прислухались до прохання керівника. Можна пригадати і експеримент, який був проведений у шістдесятих роках на Щокінському хімкомбінаті, де вперше було запроваджено нормативний метод планування фонду зарплати і високу ефективність цього

експерименту. Чому ж ми відмовились від такого підходу до регулювання заробітної плати? Причини ті ж, що були вказані вище. Якщо ми хочемо пожвавити власне виробництво, забезпечити його ефективність, структурну перебудову, необхідно розробити максимально допустимі відносні нормативи витрат заробітної плати до собівартості товарної (чистої) продукції для всіх видів виробництв, згідно нормативної трудомісткості продукції, робіт і впровадити державний контроль за їх дотриманням. Оце буде основним мотивуючим фактором нашого економічного зростання, дозволить ув'язати пропозиції з попитом при дотриманні оптимальних затрат.

Упереджений міністерський чиновник скаже, що це приведе до наступного витку інфляції. Тут же зазначимо, що ми не вважаємо сучасний рівень зарплати інфляційним чинником, і не підтримуємо офіційну версію з приводу підвищення заробітної плати, скажімо, у 2-3 рази з ще більш високим рівнем інфляції. Економічна можливість такого зростання заробітної плати у нас є, і це сприяло б пожвавленню нашого виробництва. Як може бути заробітна плата чинником інфляції, якщо її рівень витрат у загальних витратах складає на підприємствах м. Тернополя: НВО "Ватра" - 12%, молокозаводі - 2,8%, штучної шкіри - 3%, фарфоровому - 20%, хлібозаводі - 2% і т.д.

Критики такої позиції скажуть: "А як же бути з заробітною платою бюджетних установ?" Рівень заробітної плати працівників таких закладів визначається зовсім іншим порядком, через поступлення податків до бюджету і асигнування з нього на ці цілі. При цьому відмітимо, що чим вищий рівень зарплати у виробничій сфері, більш ефективно працюють виробничі підприємства, тим більша сума поступлень до бюджету. Крім того, є показник, що характеризує рівень зарплати у валовому національному продукті, який на державному рівні повинен визначатися і контролюватися його дотримання. На початку 90-х років у Радянському Союзі він складав 36,6%, зараз на Україні він є за офіційними даними в межах 20-22%. У США на початку тих же 90-х років він складав 64,4%. Дані свідчать, що у нас є можливості зростання рівня оплати праці. Чому на Україні рівень витрат на зарплату у національному продукті не може складати рівня американського? Це ж не абсолютна величина.

Принагідно зупинимося коротко на питанні планування бюджету і контролі за його виконанням. Вважаємо за доцільне планувати дохідну і витратну частини бюджету в абсолютних і відносних показниках (питомій вазі статей доходу і видатків до загальних абсолютних сум доходів і видатків). Контроль за виконанням вести в першу чергу за відносним показником. Якщо, скажімо, за 9 місяців цього року бюджет по поступленню виконаний на 80%, тоді видатки слід вести у запланованих відносних величинах. Так, якщо на освіту передбачено планом 8% загальної суми видатків, то і фактичне асигнування повинно складати 8%, і так по всіх статтях видатків. Ми всі несемо провину за невиконання плану бюджету і в першу чергу державний апарат. Така постановка питання буде справедливою і буде спонукати всіх нас до виконання планів бюджетних надходжень.

І, накінець, останнє, на чому хотілося би зосередити увагу, - на проблемі затримки з виплатою заробітної плати. Дехто вважає, що стійкі пасиви у вигляді затримки у виплаті заробітної плати дають певні дивіденти державі, фінансово-кредитній системі. Думаємо, вони помиляються. Заробітна плата - це є перемінний капітал, оборотність якого значно вища всіх інших. Державі слід порохувати, що ми отримуємо від користування стійкими пасивами і втрачаємо від сповільнення оборотності обігових коштів. Впевнені, що останнє значно переважає. Над цією проблемою треба задуматися і державним чиновникам, і чиновникам від тіньової економіки.

Вищезгадане дозволяє зробити висновок, що посилення державного регулювання економічними процесами, контрольних функцій державного апарату у

період реформування виробничих відносин суспільства є об'єктивною необхідністю і нагальною проблемою, особливо за раціональним використанням виробничих ресурсів.

Summary. The critical analysis of prices liberalization is made under the condition that the greater half of means of production belongs to the state. The indirect state regulation for prices making is proposed through the control for expenses. It's necessary to control the labour expenses for salary on the level of an enterprise and state. The control should be made through proper standards.